

فصلنامه علمی پژوهشی اخلاق پژوهی

سال پنجم • شماره چهارم • زمستان ۱۴۰۱

Quarterly Journal of Moral Studies
Vol. 5, No. 4, Winter 2023

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی

در دانشجویان

عارفه کیانی* | علی رضایی شریف**

10.22034/ethics.2023.50628.1586

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان بود. این پژوهش از منظر هدف کاربردی، از منظر ماهیت داده‌ها کیفی-کمی (آمیخته)، از منظر گردآوری داده‌ها توصیفی پیمایشی، با رویکرد مصاحبه و از منظر استراتژی میدانی است. با توجه به ماهیت اکتشافی موضوع تحقیق از طرح پژوهش آمیخته اکتشافی متوالی استفاده شد که در دو فاز کیفی و کمی به انجام رسید. داده‌ها و اطلاعات در این تحقیق بر اساس مصاحبه با خبرگان (دانشجویان استعداد تحصیلی و اخلاقی) تا رسیدن به اشباع نظری جمع‌آوری شده و بر اساس این داده‌ها پرسش‌نامه مربوط طراحی شد و مورد ارزیابی و نظرخواهی مشارکت‌کنندگان قرار گرفت. در این مطالعه تعداد ۲۴ نفر (به مرور) انتخاب شدند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۱۸۶ نفر انتخاب شد. نتایج در بخش کیفی نشان داد چهار عامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان شناسایی شد.

کلیدواژه‌ها

اخلاق تحصیلی، دانشجوی، عوامل فردی-رفتاری، عوامل سازمانی، عوامل زمینه‌ای، عوامل فراسازمانی.

* دانشجوی دکتری رشته مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

(نویسنده مسئول) | kiani.arefe07@gmail.com

** دانشیار گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

rezaeisharif@uma.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۴ □ تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۱۱/۱۴

■ کیانی، عارفه؛ رضایی شریف، علی. (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان.

فصلنامه اخلاق پژوهی. ۱۷(۵)، ۱۴۲-۱۲۳. doi: 10.22034/ethics.2023.50628.1586

مقدمه

انتقال ارزش‌های اساسی جامعه در کانون توجه اصلی نظام آموزشی قرار دارد؛ به طوری که دانشگاه دانشجویان را موظف به درونی‌سازی ارزش‌های جامعه می‌کند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۰). در دانشگاه، آموزش ارزش‌ها در کنار موضوعات مختلف صورت می‌گیرد و اثربخشی آموزش ارزش‌ها در کلاس بستگی به میزان درک استاد از اهداف مورد نظر در آن درس دارد. نظام آموزشی و وزارت علوم با روش‌هایی که در تدریس به کار می‌رود، ارزش‌ها و ادراکات خاصی را در ذهن دانش‌آموزان جای می‌دهد و در فرایند تبیین ارزش‌ها، همتایان از طریق تعامل نقش مهمی را ایفا می‌کنند. روشی که نظام‌های آموزشی در دنیا سعی می‌کنند از توانایی‌های نیروی انسانی خود بهره‌مند شوند (Takab, Azar, Heris, & Baghaei, 2021). برای رسیدن به موفقیت نظام آموزشی باید اقدامات و تلاش‌های مختلفی توسط دست‌اندرکاران وزارت علوم صورت گیرد. نتیجه این تلاش‌ها می‌تواند منجر به استفاده بهینه از امکانات و زمان شود و در ارتقای کیفیت آموزشی و مهارتی دانشجویان مؤثر باشد. از جمله این اقدامات می‌توان به ارتقای اخلاق تحصیلی اشاره کرد (Takab, Azar, Heris, & Baghaei, 2021).

۱۲۴

اخلاق، علمی است که از جست‌وجوی آگاهانه ارزش‌های مثبت، درک معانی آنها، انجام داوطلبانه کارهای پسندیده و پرهیز از انجام کارهای ناشایست بحث می‌کند. این اصول و قواعد ارزشی است که بر تصمیمات و رفتار فردی یا جمعی از دیدگاه درست یا نادرست حاکم است (غفاری و همکاران، ۱۳۹۲؛ نعمتی و محسنی، ۱۳۸۹). اخلاق در انجام وظایف یکی از شرایط لازم در هر حرفه‌ای است. از آنجا که محیط‌های آموزشی به ویژه دانشگاه‌ها نقش مهمی در تربیت افراد و رشد و توسعه جامعه ایفا این ضرورت می‌کنند، در این گونه مجامع، اهمیت بیشتری می‌یابد (فرمینی و بهنام، ۱۳۹۱). آموزش یکی از قدرت‌مندترین ابزارهای پیشرفت هر جامعه‌ای است. در تعریف گسترده‌تر، آموزش شامل تمام مراحل است که از طریق آنها توانایی‌ها، مهارت‌ها و سایر نیروهای رفتاری مثبت در جامعه بهبود می‌یابد (بوذرجمهری و همکاران، ۱۳۹۲). اخلاق، رابطه دو سویه با آموزش دارد. تربیت مستلزم اخلاق است و یکی از رسالت‌های آن ترویج اخلاق است (فرامرزی قراملکی و حسینی، ۱۳۹۱). اخلاق آموزشی، در دانشگاه‌ها از شادی و رفاه دانشجویان فردی و گروهی محافظت می‌کند و نقض هنجارهای اخلاقی آموزشی می‌تواند بر توانایی دانشجویان در یادگیری محتوای دروس یا انگیزه ادامه تحصیل تأثیر بگذارد (Li, Yongzhi, Eryong, & Zhou, 2020). رعایت اصول اخلاقی در دانشگاه‌ها نه تنها به

اساتید در رعایت استانداردهای تدریس کمک می‌کند، بلکه می‌تواند در ایجاد روابط دو سویه و مؤثر بین دانشجویان و اعضای گروه نیز نقش داشته باشد (زاهدی همکاران، ۱۴۰۰). همچنین می‌تواند فرایندهای یاددهی-یادگیری در دانشگاه را تضمین کند و تعهد پاسخ‌گویی اعضای هیئت علمی را به نیازهای دانشجویان افزایش دهد. اخلاق در همه زمینه‌ها و فعالیت‌های آموزشی-از مدیریت گرفته تا فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی- کاربرد دارد. فقدان اخلاق در سازمان و دانشگاه سبب بدرفتاری مدیران، افسردگی دانشجویان، عدم برخورداری از زندگی حرفه‌ای، فرسودگی اساتید و معلمان، آسیب به زندگی شخصی افراد، ایجاد طبقات اجتماعی، ترجیح منافع فردی بر اجتماعی و پایمال شدن حقوق دانشجویان در محیط دانشگاه می‌شود (Li et al., 2020).

اساتید دانشگاه، نه تنها وظیفه آموزش دانشجویان از طریق مهارت‌های تدریس را بر عهده دارند، بلکه ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی اساتید به عنوان الگوهای مؤثر بر سبک زندگی و تفکر دانشجویان مؤثر بوده و نقش مهمی را در تربیت نسل کاری آینده ایفا می‌کند (ریسی و همکاران، ۱۳۹۲). یکی از عرصه‌های مهم اخلاق، عرصه علم و دانش است که پای‌بندی و پیروی از ارزش‌هایی نظیر عدم فریبکاری، تکیه بر تلاش و کوشش شخصی در کسب دستاوردهای تحصیلی رعایت صداقت، درستکاری و متابعت از آموزه‌های انسانی و اخلاقی برای کسب دانش و علم را شامل می‌شود (سزبان و همکاران، ۱۳۹۹؛ شری و همکاران، ۱۳۹۲). اخلاق تحصیلی شامل ارزش‌هایی نظیر صداقت، تکیه بر تلاش شخصی، عدم سوء استفاده از زحمات دیگران، رفتار نوع‌دوستانه و رعایت شأن و احترام دیگران می‌باشد (Caleb, 2020). امروزه دانشجویان به اشکال مختلف با موقعیت‌ها و تقاضاهایی در محیط‌های آموزشی مواجه هستند که می‌تواند منجر به رفتارهای مختلف اخلاقی و غیر اخلاقی شود (Sanagoo, Kalantari, Jouybari, & Saeedi, 2016) که لازم است برای اجتناب از رفتارهای غیر اخلاقی مجهز به اخلاق تحصیلی باشند. از این‌رو، با توجه به اهمیت اخلاق تحصیلی شناسایی عوامل مؤثر بر اخلاق تحصیلی دانشجویان ضروری به نظر می‌رسد. از این‌رو، هدف از پژوهش حاضر شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر اخلاق تحصیلی در دانشجویان است. به نوعی، محقق به دنبال پاسخ به این سؤال است که چه عواملی بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان مؤثر است؟

روش شناسایی

این پژوهش از منظر هدف کاربردی، از منظر ماهیت داده‌ها کیفی کمی (آمیخته)، از منظر

گردآوری داده‌ها توصیفی پیمایشی، با رویکرد مصاحبه و از منظر استراتژی میدانی است. با توجه به ماهیت اکتشافی موضوع تحقیق از طرح پژوهش آمیخته اکتشافی متوالی استفاده شد که در دو فاز کیفی و کمی به انجام رسید. داده‌ها و اطلاعات در این تحقیق بر اساس مصاحبه با خبرگان (دانشجویان استعداد تحصیلی و اخلاقی) تا رسیدن به اشباع نظری جمع‌آوری گردیده و بر اساس این داده‌ها پرسش‌نامه مربوط طراحی شد و مورد ارزیابی و نظر خواهی مشارکت کنندگان قرار گرفت.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری در بخش کیفی متشکل از دانشجویان استعداد تحصیلی در مقطع ارشد و دکترا بودند که به صورت هدفمند برای مصاحبه‌های کیفی در موضوع تحقیق انتخاب شدند و از نمونه‌گیری گلوله برفی و انتخاب خبرگان با حداکثر نوسان استفاده گردید که در نهایت نیز تا رسیدن محقق به حد اشباع، افراد مورد مصاحبه قرار گرفتند. جهت انتخاب هدفمند مصاحبه‌شونده، فهرستی از دانشجویان استعداد تحصیلی از دانشگاه‌ها توسط محقق تهیه و سپس (به صورت مجازی و مکالمه تلفنی) با تمایل و موافقت، مصاحبه انجام شد. در صورت معرفی فرد دارای تخصص در زمینه تحقیق از سوی مصاحبه‌شونده، با آنها نیز مصاحبه صورت می‌گرفت. شایان ذکر است که در فرایند تحقیق کیفی جهت پربارتر شدن داده‌ها سعی شد، گروه‌های متنوعی مورد مصاحبه قرار گیرند تا از سوگیری داده‌ها اجتناب شود.

در این مطالعه، تعداد ۲۴ نفر (به مرور) انتخاب شدند. در واقع، از مصاحبه نفر ۱۶ به بعد، تکرار در اطلاعات دریافتی مشاهده گردید، اما برای اطمینان تا نفر بیست و چهارم ادامه یافت و از مصاحبه نفر بیستم به بعد داده‌ها کاملاً تکراری شد و به اشباع نظری رسید. مصاحبه با طرح سؤال «عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان کدامند؟» (آغاز می‌شد (مصاحبه باز) و باقی پرسش‌ها براساس مبانی نظری و با رویکرد تئوری سقف شیشه‌ای مطرح می‌گردید و در نهایت، سؤالات نهایی بر اساس پاسخ‌های مصاحبه‌شونده طرح می‌شد. مدت زمان هر مصاحبه از ۳۰ دقیقه تا ۱ ساعت (بسته به نظر فرد) بود. تمامی مصاحبه‌ها ثبت گردید و برای استخراج نکات کلیدی چندین بار مورد بررسی قرار گرفت. پس از مطالعه پیشینه تحقیق و مدل‌های اخلاقی تدوین شده توسط صاحب‌نظران، عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشگاه استخراج شد. این شاخص‌ها در چهار دسته عوامل فردی-رفتاری، زمینه

ای، سازمانی و فراسازمانی دسته‌بندی شدند. جامعه و نمونه آماری در بخش کمی، کلیه دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی بود که به صورت آنلاین پرسشنامه در اختیار آنان قرار گرفت. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۱۸۶ نفر انتخاب شد.

روش گردآوری اطلاعات

از مطالعات کتابخانه‌ای شامل بررسی مقالات معتبر علمی، گزارش‌ها و آمارها و اینترنت جهت تکمیل مبانی نظری استفاده شد. سپس تلاش شد تا داده‌های از حاصل مطالعات نظری و مصاحبه با صاحب‌نظران به سبک تکنیک دلفی مورد تحلیل قرار بگیرد تا شاخص‌های بدست آمده از این طریق جهت طراحی مدل مطلوب مورد استفاده قرار بگیرد. در این روش، سؤالات پژوهش به جای آنکه به شکل فرضیه‌های خاص مطرح شوند باید باز و کلی باشند. داده‌های کمی مورد نیاز نیز از پرسشنامه محقق ساخته برآمده از بخش کیفی جمع‌آوری شد.

جدول ۱. مراحل اجرای پژوهش

مرحله	فعالیت غالب
۱	مطالعه منابع کتابخانه‌ای / اسناد اجرایی / شناسایی و غربال مولفه‌ها
۲	تدوین چارچوب نظری پژوهش
۳	انجام مصاحبه
۴	ساخت چارچوب
۵	مرحله اول دلفی
۶	مرحله دوم دلفی
۷	مرحله سوم دلفی

مراحل تحقیق کیفی مبتنی بر مصاحبه

۱. تعیین نوع مصاحبه (نیم ساخت یافته)؛ ۲. طراحی پروتکل مصاحبه برگرفته از مبانی مطالعات نظری و مدل اولیه تحقیق؛ ۳. ثبت مصاحبه‌های صورت پذیرفته؛ ۴. کدگذاری مصاحبه‌ها؛ ۵. شناسایی؛ ۶. تلخیص و پالایش شاخص‌های مد نظر برگرفته از متن مصاحبه‌ها؛ ۷. غربالگری و پالایش شاخص‌های اصلی و فرعی؛ ۸. تهیه فهرست نهایی شاخص‌های مورد توافق نهایی.

مراحل روش دلفی

۱. تشکیل تیم اجرا و نظارت بر انجام دلفی؛ ۲. انتخاب یک یا چند هیأت برای شرکت در فعالیت‌ها؛ ۳. راه اندازی فعالیت‌های تنظیم پرسش نامه برای دور اول؛ ۴. بررسی پرسشنامه از نظر نوشتاری (رفع ابهامات استنباطی) و...؛ ۵. ارسال اولین پرسشنامه به اعضای هیأت‌ها؛ ۶. تجزیه و تحلیل پاسخ‌های رسیده در دور اول؛ ۷. آماده کردن پرسش نامه دور دوم (با بازنگری‌های مورد نیاز)؛ ۸. ارسال پرسش نامه دور دوم برای اعضای هیأت‌ها؛ ۹. تجزیه و تحلیل پاسخ‌های رسیده در دور دوم؛ ۱۰. آماده‌سازی گزارش توسط تیم تحلیل گر.

از آنجا که روش تحقیق بر اساس روش کتابخانه ای و پرسشنامه‌ای است. در انجام این تحقیق با استفاده از ابزار پرسشنامه نظرات کارشناسان جمع‌آوری و تحلیل و با استفاده از مطالعه پژوهش‌های پیشین با روش کتابخانه ای چارچوب نظری منسجمی برای انجام پژوهش گردآوری شده است. بنابراین، افزون بر کتب، نشریات، منابع و نتایج تحقیقات مرتبط که برای تبیین پیشینه نظری تحقیق و استخراج مدل مفهومی تحقیق مورد بهره‌برداری قرار گرفته، در این پژوهش برای گردآوری داده‌های مورد نیاز از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسشنامه محقق ساخته شامل ۳۶ گویه در ۴ بعد (فردی- رفتاری ۱۴ گویه، زمینه‌ای ۶ گویه، سازمانی ۱۰ گویه و فراسازمانی ۶ گویه) که حاصل از بخش کیفی تحقیق بود در مقیاس ۵ ارزشی لیکرت استفاده شد.

گویه‌ها مستقیماً پس از تحقیقات مقدماتی پخش گردیدند. بعد از تدوین پرسشنامه مقدماتی نمونه‌ای حداقل با تعداد ۳۰ نفر تعیین گردید تا بعد از بررسی کمی (روایی) و کیفی (اعتبار) آن گویه‌های ابهام انگیز حذف شود. در این روش نیز تعدادی گویه که نشان‌دهنده نحوه نگرش نسبت به رویدادی خاص هستند آماده گردیدند. این گویه‌ها در اختیار پاسخگویان گذاشته شد.

۱۲۸

در این مرحله از پاسخگویان در خواست گردید که میزان موافقت یا مخالفت خود را با هر گویه بر مبنای یک طیف بیان کنند. پاسخگویان، گویه‌ها را بر مبنای طیف ۵ درجه‌ای بررسی کردند، اما این طیف با اعداد مشخص نشده است تا بر روی پاسخگویان تاثیر نگذارد. از این‌رو، پس از بازگشت پرسشنامه‌ها از طرف پاسخگویان، طیف با اعداد شماره گذاری شد.

جدول ۲. نحوه نمره دهی سؤالات پرسشنامه

گزینه‌ها	کاملاً موافقم	موافقم	نظری ندارم یا متوسط	مخالفم	کاملاً مخالفم
ارزش عددی	۵	۴	۳	۲	۱

۱۲۹

روانشناسی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور بررسی نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها، ابتدا گزینه‌های مربوط به سؤالات پرسشنامه کدگذاری گردیدند، بدین ترتیب که برای گزینه‌های کاملاً موافق، موافق، نظری ندارم (متوسط)، مخالف، کاملاً مخالف پرسشنامه به ترتیب مقادیر عددی ۵ تا ۱ در نظر گرفته شد. سپس داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها وارد رایانه گردید و با استفاده از نرم افزارهای Excel، Spss نسخه ۲۴ و اسمارت پی. ال. اس. Smart pls مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

یافته‌های بخش کیفی

جدول ۳. پرسشنامه محقق ساخته حاصل از مصاحبه در مورد عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشگاه

ردیف	گویه‌ها	مولفه
۱	اهمیت دادن به ویژگی‌های دموگرافیک دانشجویان می‌تواند در ارتقا ارزش‌های	

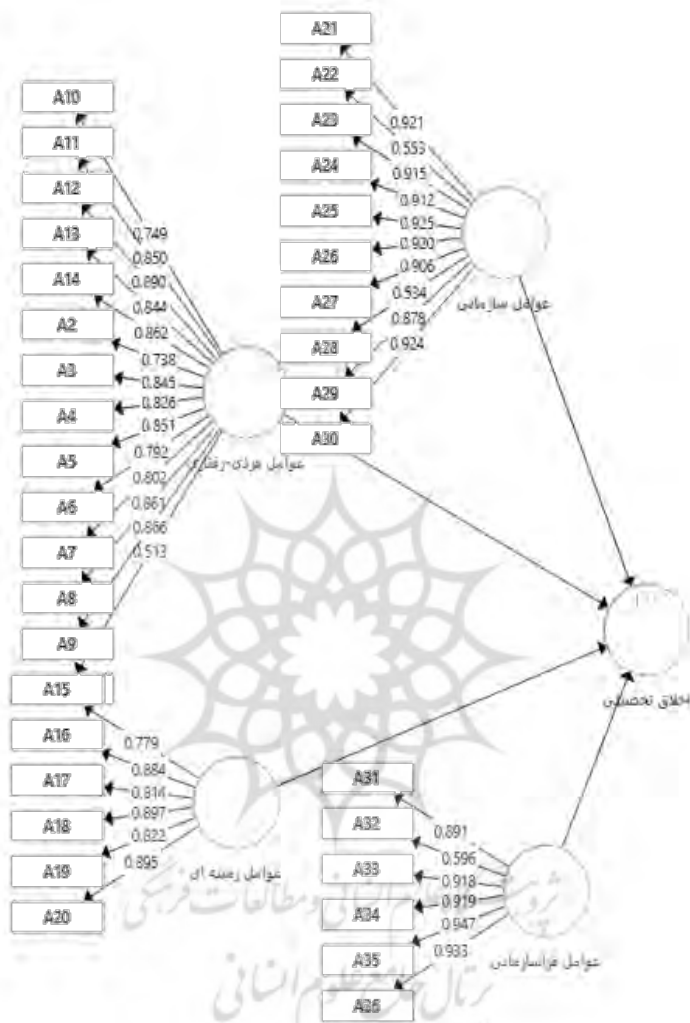
ردیف	گویه‌ها	مولفه
	اخلاق تحصیلی مؤثر باشد	عوامل فردی - رفتاری
۲	قصد و نیت دانشجو از پرداختن به تحصیل در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود.	
۳	اهمیت دادن و تقویت باورها، اعتقادات و ارزش‌های مذهبی دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۴	اهمیت دادن و تقویت اصول اخلاقی دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۵	اهمیت دادن و تقویت تفکر و نگرش مثبت نسبت به معیارهای اخلاقی در دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۶	اهمیت دادن و تقویت شخصیت و سرسختی در دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۷	اهمیت دادن و تقویت وجدان در دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۸	اهمیت دادن و تقویت ملاک‌های رفتاری درست در دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۹	تقویت سطح دانش و آگاهی در دانشجو از مقوله‌های اخلاقی در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۰	تقویت روحیه جمعی و مشارکت در کارهای گروهی در دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۱	ارتقا توانایی دانشجو در برقراری ارتباط مؤثر با هم‌کلاسی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۲	تقویت مهارت تصمیم‌گیری و تشخیص رفتار مناسب توسط دانشجو در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۳	اهمیت دادن به نارضایتی دانشجو از محیط تحصیلی و بیان انتقادات در	

ردیف	گویه‌ها	مولفه
	دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۴	ساخت و تقویت ظرفیت لازم در نحوه ارائه انتقادات و اصلاح رفتار دانشجو در دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۵	تقویت محتوای رسانه و اشاعه فرهنگ اخلاقی برای دانشجو در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۶	ساخت و تقویت نظام آموزش بر پایه اشاعه فرهنگ اخلاقی برای دانشجو در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۷	رفتار نیک و اخلاقی اساتید با دانشجو در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	عوامل زمینه‌ای
۱۸	رفتار نیک و اخلاقی دوستان و هم کلاسی‌ها با دانشجو موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۱۹	نقش خانواده و پابندی به اخلاقیات در اعضای خانواده دانشجو در دوران دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۲۰	پرداختن و اهمیت دادن به رشته‌های تحصیلی در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۲۱	انطباق فرهنگ و جو دانشگاه بر رعایت مقوله‌های اخلاقی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۲۲	انطباق سیاست‌ها و برنامه‌های دانشگاه بر رعایت مقوله‌های اخلاقی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	عوامل سازمانی
۲۳	تمرکز رفتار سازمانی غالب دانشگاه بر رعایت مقوله‌های اخلاقی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۲۴	تمرکز ساختار سازمانی دانشگاه بر رعایت مقوله‌های اخلاقی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۲۵	حمایت‌های اخلاقی و حقوقی در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی	

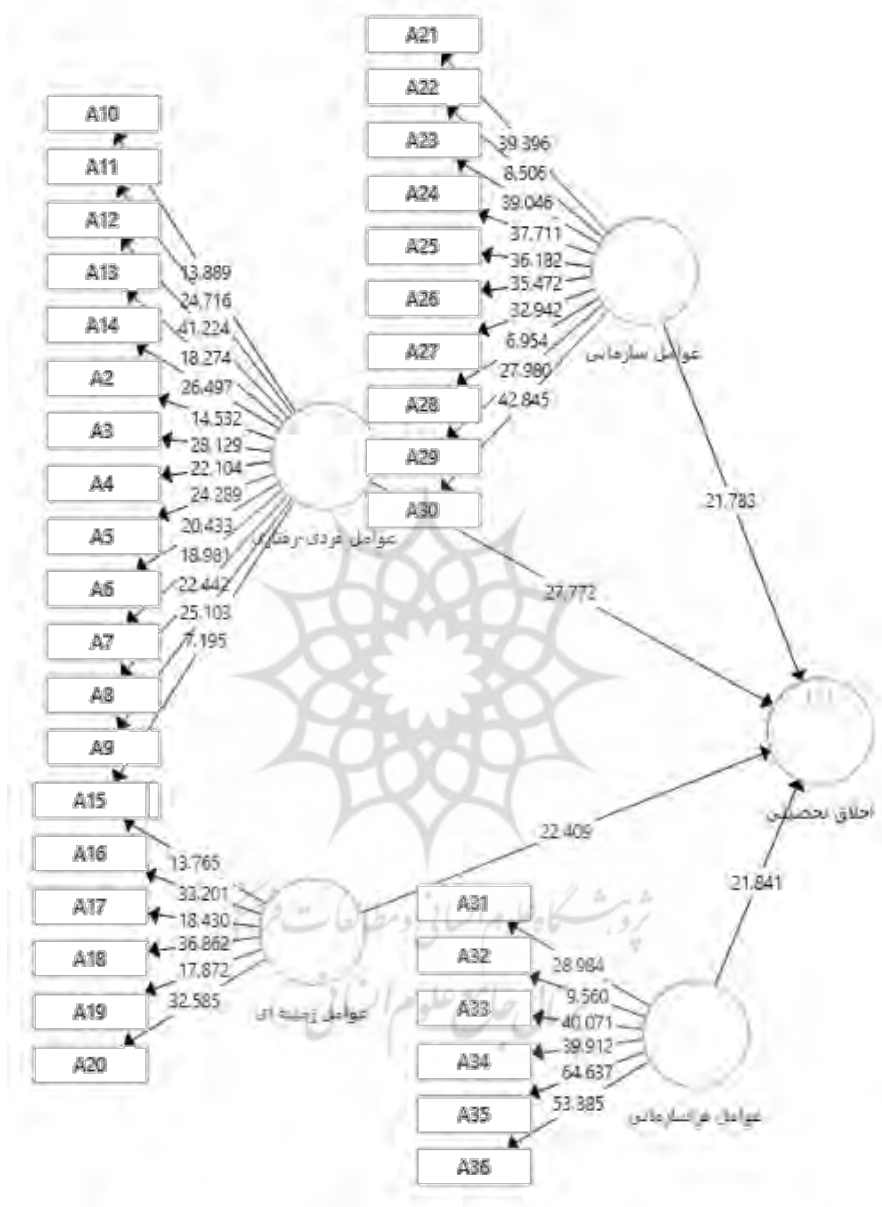
۱۴۱

ردیف	گویه‌ها	مولفه
		می‌شود.
۲۶	انطباق نگرش رئیس، معاونین و کارمندان دانشگاه بر رعایت مقوله‌های اخلاقی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود.	عوامل مؤثر فراسازمانی
۲۷	وجود معنویت و ارتقاء ظرفیت‌های مذهبی در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۲۸	وجود برنامه‌های فرهنگی و ارزشی در دانشگاه بر مبنای رعایت مقوله‌های اخلاقی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود.	
۲۹	وجود و تقویت نظام ارزیابی عملکرد اخلاقی و رفتاری در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۳۰	توجه به نیازهای آموزشی و وجود دوره‌های آموزشی بر محور اخلاق حرفه‌ای برای دانشجو در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۳۱	کم رنگ نمودن مسائل اقتصادی حاکم بر زندگی دانشجو نسبت به مسائل اخلاقی از طریق حمایت مالی دانشجو و ... در دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۳۲	اهمیت دادن به مقوله‌های اخلاقی در نظام اجتماعی جامعه و دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۳۳	تقویت راه‌های حل و فصل نمودن مسائل اخلاقی در نظام فرهنگی جامعه و دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	
۳۴	تقویت و برجسته نمودن مفهوم اخلاق در نظام سیاسی جامعه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود.	
۳۵	ارتقاء سطح آگاهی و فهم درست جامعه تحصیل کرده از تأکیدات مذهبی و اخلاقی موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود.	
۳۶	تقویت فرایند تدوین و اجرای قوانین و مقررات ارتقادهنده اخلاقیات در جامعه و دانشگاه موجب توسعه اخلاق تحصیلی می‌شود	

نمودار ۱. بار عاملی هریک از مولفه‌ها در پرسشنامه محقق ساخته حاصل از مصاحبه در مورد عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشگاه

با توجه به مقدار t (نمودار ۲) و بار عاملی بیش از 0.4 (نمودار ۱)، نشان می‌دهد همه گویه‌ها از اهمیت لازم برای اندازه‌گیری سازه خود برخوردار بودند و به درستی شناسایی شدند.

نمودار ۲. مدل مفهومی با مقادیر T استاندارد

جدول ۴. روابط میان سازه‌ها بر اساس مدل مفهومی مطرح شده

روابط میان سازه‌ها	ضریب مسیر	مقدار t استاندارد	سطح معناداری
تأثیر عوامل فردی - رفتاری بر اخلاق تحصیلی	۰/۴۲۶	۲۷/۷۷	$p < ۰/۰۰۱$
تأثیر عوامل زمینه‌ای بر اخلاق تحصیلی	۰/۱۷۹	۲۲/۴۰	$p < ۰/۰۰۱$
تأثیر عوامل سازمانی بر اخلاق تحصیلی	۰/۳۲۳	۲۱/۷۸	$p < ۰/۰۰۱$
تأثیر عوامل فراسازمانی بر اخلاق تحصیلی	۰/۲۰۶	۲۱/۸۴	$p < ۰/۰۰۱$

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، آماره T برای همه مسیرها در نمونه ساختاری بزرگتر از $۱/۹۶ +$ می‌باشد و هر چهار عامل رابطه معنادار مثبت و مستقیمی با اخلاق تحصیلی دارند.

جدول ۵: شاخص‌های کلی برازش تحلیل عاملی تاییدی پرسشنامه اخلاق تحصیلی

SRMR	شاخص «Q ² »	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ	میانگین واریانس استخراج شد (AVE)	
۰/۰۲۷	۰/۵۸۰	۰/۹۶۰	۰/۹۵۹	۰/۶۳۳	عوامل فردی - رفتاری
۰/۰۴۲	۰/۵۸۰	۰/۹۲۳	۰/۹۲۲	۰/۶۶۶	عوامل زمینه‌ای
۰/۰۵۱	۰/۶۳۷	۰/۹۵۷	۰/۹۵۳	۰/۶۹۰	عوامل سازمانی
۰/۰۴۸	۰/۶۴۴	۰/۹۳۸	۰/۹۳۴	۰/۷۱۸	عوامل فراسازمانی
۰/۰۴۶	۰/۴۹۴	۰/۹۷۶	۰/۹۷۶	۰/۵۳۳	اخلاق تحصیلی

با توجه به شاخص‌های میانگین واریانس استخراج شده، شاخص «Q²»، پایایی ترکیبی و

۱۳۵

SRMR نشان می‌دهد که مدل از برازش خوبی برخوردار است (جدول ۵). همچنین برای بررسی پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که نشان داد از پایایی خوبی برخوردار است (جدول ۵).

جدول ۶. آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی

مقدار احتمال	Df	کای دو	N	میانگین رتبه	
p<۰/۰۰۱	۳	۵۱۸/۹۶	۱۸۶	۳/۹۸	عوامل فردی - رفتاری
				۳/۰۰	عوامل سازمانی
				۱/۵۴	عوامل زمینه‌ای
				۱/۴۸	عوامل فراسازمانی

۱۳۶

نتایج نشان داد بین میانگین رتبه‌های ابعاد اثرگذار بر توسعه اخلاق تحصیلی تفاوت معناداری وجود دارد (p<۰/۰۰۱). با توجه به میانگین رتبه‌ها، بالاترین رتبه را به ترتیب ابعاد عوامل فردی-رفتاری، عوامل سازمانی، عوامل زمینه‌ای و عوامل فراسازمانی دارند.

بحث

هدف از پژوهش حاضر شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان بود. بر اساس نتایج تحقیق در بخش کیفی ۴ عامل مؤثر بر توسعه اخلاق تحصیلی در دانشجویان شناسایی شد که در نهایت با استفاده از آزمون فریدمن مشخص شد که بالاترین رتبه را به ترتیب ابعاد عوامل فردی - رفتاری، عوامل سازمانی، عوامل زمینه‌ای و عوامل فراسازمانی دارند. رعایت اصول اخلاقی علمی در بین یادگیرندگان فرهیختگان و دانشمندان به واسطه ارزش و جایگاه علم و دانش اهمیت بالایی دارد؛ زیرا دانشمندان متفکران و عالمان به عنوان الگو تلقی می‌شوند و رفتار گفتار و کردار ایشان در فرهنگ‌سازی جوامع نقش کلیدی دارد اخلاق در تحصیل علم و دانش از دیرباز محور توجه بوده به ترتیبی که می‌توان گفت در کنار پشتکار و تلاش رعایت اصول اخلاقی و انسانی نیز از ضروریات مطرح در علم و تحصیل هستند. بنیان نظری

اخلاق تحصیلی از طریق مُدل رفتار برنامه‌ریزی شده تبیین‌پذیر است (Shure & Healey, 1993). بر اساس الگوی رفتار برنامه‌ریزی شده نگرش نسبت به یک رفتار، هنجار ذهنی و کنترل ادراک شده سه عنصر اصلی برای ایجاد قصد و نیت رفتاری محسوب می‌شود در نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده مشروعیت اخلاقی ادراک شده همراه با سوابق رفتاری گذشته از زمره تعیین‌کننده‌های اصلی شکل‌گیری نیت رفتاری و سپس رفتار پایانی در چرخه پردازش‌های ذهنی و شناختی به حساب می‌آیند.

عوامل فردی-رفتاری

ویژگی‌های دموگرافیک فرد، قصد و نیت، باورها و اعتقادات فرد، اصول اخلاق فردی، تفکر و نگرش مثبت، شخصیت و سرسختی وجدان فردی، ملاک‌های رفتاری، آگاهی اخلاقی، مشارکت و روحیه جمعی، ارتباطات مؤثر، مهارت تصمیم‌گیری، رضایت فردی و انتقادات و اصلاح از عوامل فردی-رفتاری، مؤثر بر بهبود اخلاق تحصیلی است. منشورهای اخلاقی در دانشگاه می‌تواند به عنوان اصولی برای دانشجویان مورد استفاده قرار گیرد. اینکه دانشجو چگونه می‌تواند این اصول و قواعد را در حل مسائل اخلاقی خاص تفسیر کنند به عوامل فردی مانند نگرش ارزش‌ها و مسائل اخلاقی که در نظام‌های اجتماعی مانند خانواده، مدرسه، دانشگاه و جامعه آموخته شده‌اند، بستگی دارد. دارا بودن و رشد ویژگی‌های شخصیتی از جمله کانون کنترل درونی، برون‌گرایی، فروتنی و وظیفه‌شناسی، جوانمردی، مسئولیت‌پذیری از عوامل مؤثر در فرد است که با راهکارهای آموزشی و مدیریتی می‌توان در خانواده و نظام‌های آموزشی پرورش داد. دانشگاه می‌تواند با تغییر عوامل سطح سازمانی بر برخی از این عوامل تأثیر بگذارد. برخی بر این باورند که نگرش مثبت دانشجویان به اخلاق تحصیلی بیشتر تحت تأثیر برنامه‌های درسی و خود‌انگیزی دانشجویان است تا عوامل دیگر (پورحاجی و همکاران، ۱۳۹۹).

عوامل سازمانی

فرهنگ و جوّ دانشگاهی، سیاست و برنامه‌های دانشگاه، رفتار سازمانی، حمایت‌های سازمانی، نگرش رئیس، معاونین و کارمندان دانشگاه، معنویت سازمانی، برنامه‌های فرهنگی-ارزشی، نظام

ارزیابی عملکردی و نیازهای آموزشی اخلاقی در دانشگاه از عوامل سازمانی مؤثر در توسعه اخلاق تحصیلی بودند. مدیران دانشگاه معمولاً قدرت مانور خوبی بر روی این عوامل دارند و اکثر آنها از طریق سیاست‌ها و برنامه‌های سازمانی قابل کنترل هستند. فرهنگ سازمانی حاکم در دانشگاه می‌تواند هنجارهای فردی و جمعی را ایجاد کند که رفتار را هدایت می‌کند. تعهد مدیران به رعایت مسائل اخلاقی و همچنین رفتار اساتیدی که الگو هستند باید از اصول اخلاقی پیروی کند. تعهد مدیران به سیاست‌های اخلاقی دانشگاه در صورت نهادینه شدن می‌تواند تصمیمات و رفتارهای غیراخلاقی را به میزان قابل توجهی کاهش دهد.

از مهم‌ترین مسائل که می‌تواند با بهره‌گیری از آن، زمینه را برای انجام رفتارهای غیر اخلاقی در تحصیل سد کرد، آموزش این اصول به دانشجویان توسط دانشگاه است که برخی از دانشجویان به ضرورت آن در بین و به ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأکید کرده‌اند. در حالی که این امر در دانشگاه خیلی کم‌رنگ است. نگاهی به وضعیت حاضر دانشگاه در ایران و تحلیل تطبیقی عملکرد فعلی آن با وضعیت ایده آل مد نظر جامعه نشان می‌دهد که شکاف عظیمی بین «آنچه باید باشد» و «آنچه هست» وجود دارد. جریان حوادث و وقایع و کژرفتاری‌های موجود در دانشگاه و در میان دانشگاهیان مثل سوق یافتن وقایع دانشگاهی در راستای اهداف شرکت‌های خصوصی به دلیل برخورداری از منافع و مزایای مادی آن، تحریف دستاوردهای تحقیق، تحصیل داده‌های تحقیق از تجربیات غیر واقعی و کاذب، کار و تدریس تمام وقت و همزمان در دانشگاه و در مراکز دیگر، تصاحب و اقتباس نامشروع و بدون ارجاع مقالات و کارهای تحقیقی دیگران در شرایط قضاوت یا داوری مقالات و طرح‌های پژوهش، چاپ کردن مقالات و نوشته‌ها به پشتوانه نفوذ اجرایی و سیاسی، قضاوت درباره تحقیق دیگران بر اساس اعتبار و عنوان نهاد یا مؤسسه شغل مؤلف، خست‌گرایی علمی، نبود تشریک مساعی در طرح‌های پژوهشی و تحقیقاتی، تماماً حرمت و فهم متعارف و ایمان متکی بر مفروضات آن را در خصوص سوگیری هنجاری و اخلاقی دانشگاهیان خدشه دار کرده است.

عوامل زمینه‌ایی

رسانه‌ها، اشاعه فرهنگ اخلاقی، نظام آموزشی، ماهیت رشته تحصیلی و رفتار نیک دوستان، خانواده و اساتید دانشگاه می‌توانند از جمله شاخص‌های تأثیرگذار در توسعه اخلاق تحصیلی

باشند. فرهنگ‌سازی اخلاق یکی از کارکردهای رسانه است که موجب ارتقای فرهنگی جامعه می‌شود، زیرا وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌ها گروهی با انتقال اطلاعات جدید و تأثیرگذاری بر افکار نقش بسیار مهمی در این زمینه ایفا می‌کنند. خانواده، دوستان و اساتید مهم‌ترین نهاد اجتماعی است که در رشد و تکامل شخصیت افراد تأثیر دارند. فرد ویژگی‌ها و خصوصیتی را از والدین و دوستان به ارث می‌برد و پدر و مادر با ایجاد فضایی مناسب زمینه رشد و بروز استعدادها و پیشرفت افراد را فراهم می‌آورند. بعلاوه نظام آموزشی دانشگاه نیز همواره مملو از مفاهیم و امور اخلاقی است از این‌رو تربیت اخلاقی از اساسی‌ترین هدف‌های تربیت در محیط خانوادگی و محیط دانشگاهی به شمار می‌آید.

استاد به عنوان عنصر مهم تربیت دانشجویان در فضای دانشگاه محسوب می‌شود و اگر آنها خود را ملزم به رعایت اصول و ضوابط اخلاقی بدانند، دانشجویان نیز به طور طبیعی به رعایت اصول اخلاقی رهنمون می‌شوند و در غیر این صورت با مشاهده هر گونه رفتار مغایر با اصول اخلاقی از سوی استادان که به عنوان الگویی برای دانشجویان به حساب می‌آیند، دانشجویان مطابق رفتار آنان عمل می‌نمایند. بیشترین دانشجویان از طریق آموزش غیر رسمی و به واسطه ارتباط با اعضای هیئت علمی و استادان دانشگاهی به اصول اخلاق پژوهش و تحصیلی دست می‌یابند.

عوامل فراسازمانی

مسائل اقتصادی، نظام اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، موارد مذهبی و قوانین و مقررات دولتی از عوامل فراسازمانی تأثیرگذار بر اخلاق تحصیلی هستند که در محیط خارجی سازمان وجود دارند. جامعه و ساختار مناسبات اجتماعی ممکن نیست بدون اخلاق تحصیلی دانشجویان در دانشگاه به عنوان مسئولان آینده سامان گیرد. رفتارهای حرفه‌ای اخلاق مدار در میدان‌های علمی در افزایش اعتماد جامعه مؤسسات و سازمان‌ها به دانشجویان و یافته‌های آنها نقش اساسی دارد. همچنین گسترش ارزش‌های حاکم بر رفتارهای دانشجویان می‌تواند موجب افزایش التزام اجتماعی استادان و دانشجویان و اعتماد بیشتر جامعه به دانشگاهیان و سلامت ارتباطات علمی و فعالیت‌های تحصیلی شود. وضعیت فعلی اخلاق تحصیلی و روند آن از گذشته تاکنون نوعی دغدغه اخلاقی ایجاد می‌نماید. با استنتاج از آنچه آورده شد که اخلاق تحصیلی در کشور ما از وضعیت مناسبی برخوردار نیست برای اکثر افراد مسائلی ارزش شده است که در واقع ضد ارزش

هستند برای ارتقاء علمی کشور در سطح جهانی و تولید علم می‌طلبند که اخلاق تحصیلی در اولویت دانشجویان و دانشگاه قرار گیرد. زمانی که دانشجویان اصول اخلاقی را در فعالیت‌های خود رعایت می‌کنند و دغدغه انجام دقیق و درست کار خود را دارند، می‌توان به یافته‌های چنین تحقیقاتی اعتماد کرد برای دستیابی به جامعه علمی فارغ از هر گونه بی‌اخلاقی تحصیلی، تلاش و برنامه‌ریزی وسیع و همه‌جانبه لازم است و هر یک از عوامل تأثیر گذار باید نقش خود را به خوبی ایفا کنند.

در این پژوهش، پیشنهاداتی برای رشد اخلاق تحصیلی ارائه شده است: تقویت جنبه فردی-رفتاری با برگزاری کلاس‌های آموزشی به منظور تقویت باورها و باورهای فردی دانشجویان، آموزش فنون تفکر و نگرش مثبت، بهبود ویژگی‌های شخصیتی و... سرسختی دانشجویان، توجه نسبی و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان از قبیل درآمد و کمک به آنان در حد توان دانشگاه و برگزاری کارگاه‌های آموزشی جهت افزایش آگاهی دانشجویان در مورد اصول اخلاق فردی و معیارهای صحیح رفتاری، مهارت‌های ارتباطی مؤثر و تصمیم‌گیری باید استفاده شود.

به منظور ارتقای سطح زمینه‌ای پیشنهاد می‌شود اساتید با اخلاق و با توانایی‌های تخصصی بالا برای آموزش عوامل و اصول اخلاق جذب شوند، تلاش در جهت ارتقای شاخص‌های محیطی از جمله ارتباط با رسانه‌ها، ارائه برنامه‌های مشاوره اخلاق محور برای مدیران دانشگاه، تلاش برای برقراری ارتباط با سایر سازمان‌های مؤثر در مسائل فرهنگی و اخلاقی به منظور غنی سازی برنامه‌های جاری و طراحی برنامه‌های اخلاقی مورد هدف دانشجویان، اجرای برنامه‌های اخلاق مدار مؤثر در دانشگاه با کمک دوستان و خانواده‌های دانشجویان.

در تقویت بعد سازمانی پیشنهاد می‌شود با حمایت و اعطای جوایز و تخصیص انگیزه‌های مالی و غیرمالی کافی به دانشجویان تیزهوش تحصیلی با اخلاق فعال، اتخاذ و اعمال ساختار و سیاست‌های حامی توسعه اخلاق تحصیلی دانشگاه، تغییر فضای فرهنگ و نتیجه و جهت‌گیری در دانشگاه به فرهنگ اخلاق مدار در مطالعات دانشگاهی.

در عامل فراسازمانی آموزش استفاده صحیح و اخلاقی از فناوری‌های فضای مجازی و در دسترس قرار دادن آنها در اختیار دانشجویان، توجه به مسائل اقتصادی و سیاسی و جهت‌گیری‌های سیاسی و حزبی دانشجویان و تلاش برای کاهش اثرات آن بر اخلاقیات دانشجویان و استفاده از فرصت‌های اجتماعی، مذهبی و حقوقی در جامعه خارج از دانشگاه و برجسته‌سازی آثار آن با هدف توسعه اخلاق دانشگاهی پیشنهاد می‌شود.

نتیجه گیری

با توجه نتایج تحقیق می توان نتیجه گرفت که استفاده ارزش های اخلاق تحصیلی از طریق عوامل فردی - رفتاری، عوامل سازمانی، عوامل زمینه ای و عوامل فراسازمانی می توان توسعه داد. از تمامی افرادی که ما را در این تحقیق یاری کردند، کمال تشکر را داریم.

فهرست منابع

- Bieliauskaitė, J. (2021). Solidarity in academia and its relationship to academic integrity. *Journal of Academic Ethics*, 19(3), 309-322. <http://doi.org/10.1007/s10805-021-09420-6>
- Bouzarjomehri, F., Mansourian, M., Herandi, Y., & Bouzarjomehri, H. (2013). Academics' adherence to professional ethics in Shahid Sadoughi University of Medical Science: Students' viewpoint. *The Journal of Medical Education and Development*, 8(3), 44-52. <http://jmed.ssu.ac.ir/article-1-219-en.html>
- Caleb, E. E. (2020). Academic Ethics and Integrity: Rebuilding Trust in the Nigerian Higher Educational System. *Benchmark Journals*, 17(1), 1-6.
- Faramarz Gharamalaki, A., & Hosseini, M. (2012). Mutual relation of ethic and education in medicine. *Iranian J Med Ethics Hist*, 5(3), 69-78.
- FARMAHINI, F. M., & BEHNAM, J. L. (2012). Ethics components in education of faculty members of SHahed University.
- Ghaffari, M., Nasiri Esfahani, S., Rakhshandeh Roo, S., & Sharifirad, G. (2013). Ethics education: Is health educators are familiar with. *J Health Sys Res*, 9(1), 13-19. <http://hsr.mui.ac.ir/article-1-592-fa.html>
- Jazayeri, A., Sina, R., & Seyed, A. Life Skills Training Collection (Decision Making Skills). 2012. *Tehran: Danjeh Publishing.[Persian]*.
- Li, J., Yongzhi, Z., Eryong, X., & Zhou, N. (2020). Faculty ethics in China: From a historical perspective. *Educational Philosophy and Theory*, 52(2), 126-136. <https://doi.org/10.1080/00131857.2019.1605651>
- Mohammadi, Z., Darderafshi, S., Akhlaghi, M., & Makvandi, Z. (2021). The Relationship Between Ethical Awareness in Nursing Profession, and Moral Sensitivity in Nurses of Hamadan University of Medical Sciences, 18(3):207-215. <https://doi.org/10.48305/jhsr.v18i3.1465>
- Nemati, M. A., & Mohseni, H. S. (2010). Ethics in Higher Education; Components, Requirements and Strategies. *Research Letter on Ethic in Higher Education*,

۱۴۱

63(1), 9-46. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-6198-1.ch011>

- Pourhaji, R., Mahram, B., Kareshki, H., & Javidi Kalatehjafarabadi, T. (2020). Explaining Factors Affecting Students' Research Ethics and Comparing their Contribution in Various Educational Subgroups in Ferdowsi University of Mashhad. *Library and Information Science Research*, 9(2), 24-43. <https://doi.org/10.22067/riis.v0i0.80630>
- Raisi, M., Ahmari Tehran, H., Heidari, S., Jafarbegloo, E., Abedini, Z., & Bathaie, S. A. (2013). Relationship between spiritual intelligence, happiness and academic achievement in students of Qom University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*, 13(5), 431-440. <http://ijme.mui.ac.ir/article-1-2493-en.html>
- Sabzian, S., Ghadampour, E., & Mirderikvand, F. (2020). Presenting a causal model of academic engagement and academic ethics with academic cheating: The mediating role of academic self-efficacy. *Journal of school psychology*, 8(4), 131-155. <https://doi.org/10.22098/JSP.2020.869>
- Sanagoo, A., Kalantari, S., Jouybari, L., & Saeedi, S. (2016). Educational ethics in academic environment: medical students' perspectives. *Journal of Medical Education Development*, 9(22), 34-43.
- Shari, F., Sharifnia, H., Hekmatafshar, M., Beheshtipour, N., Jama'i Moghadam, N., Hojjati, H., & Ghana, S. (2013). Survey of Nursing Students' views regarding professors' adherence to professional ethics in Shiraz University of Medical Sciences, 2010. *Education & Ethic In Nursing*, 2(3), 0-0.
- Shure, M. B., & Healey, K. N. (1993). Interpersonal Problem Solving and Prevention in Urban School Children.
- Takab, A. N., Azar, E. F., Heris, Z. D., & Baghaei, H. (2021). Providing a model of a hidden curriculum in medical majors with an emphasis on medical ethics. *Research and Development in Medical Education*, 10(1), 6-6. <https://doi.org/10.34172/rdme.2021.006>
- Zahedi, Z., Rahnama, M., Naderifar, M., Abdollahimohammad, A., & Shahrakiwahed, A. (2021). The effect of teaching the principles of nursing ethics on the moral turmoil of nurses: a quasi-experimental study. *Medycyna Paliatywna/Palliative Medicine*, 13(1), 32-36. <https://doi.org/10.5114/pm.2021.104035>

۱۴۲

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی